

Arcképvázlatok Gyöngyös XX. századi irodalmából

Fülöp Lajos

Az Alma Máternek

ABSTRACT. *Portraits from the 20th Century Literary History of Gyöngyös.* The paper aims to provide details to the 20th century literary history of Gyöngyös. The portraits outlined here recall the characters and oeuvre of some significant local writers (scholars) of the period. They commemorate authors who lived and worked in the Mátra region and also writers whose careers started here (most frequently in the grammar-school of Gyöngyös), and who contributed to Hungarian culture in the fields of linguistics and literature. The panoramic presentation provides a continuation to the publication entitled *From the Literary History of Gyöngyös (Literary Careers and Trends in the 19th Century)*, which was published in the Mátra Studies in 1997. The authors treated in the paper are the following (in chronological order): *János Berze Nagy*, ethnographer, author on pedagogy, *Sándor Bonkáló*, literary historian, translator, *Béla Nagy J.*, linguist, author on pedagogy, *Sándor Galamb*, author, dramaturgist, *Zsolt Alszeghy*, literary historian, editor and *Imre Bán*, philologist, literary historian. The essays present sketches of the authors in question.

Előljáróban

A dolgozat Gyöngyös XX. századi irodalmi hagyományainak a felméréséhez kíván adalékokkal szolgálni. A közölt portrék, pályarajzok a korszak néhány jelentősebb helyi írójának (tudósának) az alakját, munkásságát idézik fel. Azoknak az alkotóknak az emlékezetét, akik városunkban vagy közvetlen környékén, a Mátraalján születtek, éltek és dolgoztak, vagy akiknek az útja éppen innen (leggyakrabban a gyöngyösi gimnáziumból) indult el, és alkotásaikkal a magyar nyelvi és irodalmi műveltséget gyarapították. A körkép annak a közleménynek a folytatása, amely Gyöngyös irodalmi hagyományából (Írói pályák és törekvések a XIX. században) címmel a Mátrai Tanulmányok 1997. évi kötetében jelent meg.¹

Az arcképcsarnok szereplői (időrendben) a következők: *Berze Nagy János* (1879–1946) folklorista, pedagógiai író, *Bonkáló Sándor* (1880–1959) filológus, irodalomtörténész, műfordító, *Nagy J. Béla* (1884–1967) nyelvész, pedagógiai író, szerkesztő, *Galamb Sándor* (1886–1972) író, dramaturg, színikritikus, *Alszeghy Zsolt* (1888–1970) irodalomtörténész, szerkesztő, tankönyvíró és *Bán Imre* (1905–1990) filológus, irodalomtörténész.²

1 In: HORVÁTH László (Szerk.) 1997. 181–216.

2 A kisebb jelentőségű alkotók pályaképét egy későbbi, lexikonszerű összefoglalásban fogom ismertetni.

A felsorolt alkotók jórészt tehát a gyöngyösi gimnázium tanulói vagy éppen tanárai voltak, így az indulásuk, pályájuk a századfordulón, illetőleg jelen századunkban szorosán kötődött az 1634-ben alapított intézmény történetéhez.

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc bukása után, az önkényuralom korában a hatalom a közoktatás terén is megtorló intézkedéseket alkalmazott. Próbálkozott a német tanítási nyelv bevezetésével is, ám sikertelenül. 1860-tól ismét magyar lett a tanítás nyelve. Ettől az időtől számíthatjuk az iskola újbóli jelentősebb fejlődését, a tanulói létszám emelkedését. 1868-ban megnyitották a hatodik osztályt is, és ez a szervezet maradt érvényben egészen a századfordulőig. Hátrányt jelentett viszont, hogy a gimnázium nem tudott érettségi bizonyítványt adni, és az épület is szűknek bizonyult már. A teljes, nyolcosztályos gimnáziumi oktatást csak új, korszerű intézményben lehetett elkezdni, vagy számolni kellett a már több mint két és fél évszázados oktatási forma elvesztésével.

A város vállalta az áldozatot, amely a korszerű tanügyi igények kielégítésével, új objektum létesítésével és a fenntartási költségek biztosításával járt. Ezért is kerülhetett az épület homlokzatára a felírás: „*Gyöngyös a közoktatásnak*”. Az intézetet a tiszteletreméltó ferences korszak után 1898-ban államosították, majd az új gimnáziumi épületben 1899 szeptemberében – éppen száz esztendeje – megindulhatott a tanítás.

Az államosítással új korszak kezdődött az iskola történetében. A gimnázium csakhamar Gyöngyös város és a Mátravidék szellemi központjává vált. Neves tanárai és tanulói révén egyre inkább bekapcsolódott a kor haladó irodalmi és kulturális törekvéseibe. Ehhez Gyöngyös művelődés- és sajtótörténete is viszonylag kedvezően alakult a század folyamán.³

A bemutatott biográfiák, pályaképek sommás összefoglalások, – többnyire esszéyszerű feldolgozásban. Olykor személyes élmény és emlék is felvillan a sorok között. Nem véletlenül, hiszen a bemutatás egyik-másik hőse még kortársunk volt, a mi most búcsúzó XX. századunk neves alkotó egyénisége. Az irodalmi örökség, amelyet ránk hagytak, természetesen jóval több, mint amennyinek a számbavételére itt és most vállalkozhattam.

A pályarajzok – az életművek értékének, jellegének és a rendelkezésre álló adatok mennyiségének az arányában – különböző terjedelműek. Kidolgozásukat sem tekintem befejezettnek, csupán figyelemfelhívó kezdetnek. Hivatkozásaimat a lapalji jegyzetekben, a felhasznált fontosabb irodalmat pedig a dolgozat végén adom meg.

Mindent egybevetve: a közlemény városunk XX. századi irodalmi hagyományaival foglalkozik. Nemcsak azzal a szándékkal, hogy írói (tudósi) pályákat vonultasson fel, hanem azért is, hogy alkotásaik megismerésére, olvasgatására, a helyi irodalmi tudat ápolására buzdítson. *J. C. Powys* írja egyhelyütt: „Az embernek lehet sikere könyvek nélkül, meggazdagodhat könyvek nélkül, ... zsarnokoskodhat embertársai fölött könyvek nélkül, ... de nem élhet jelenünkben, amely a múlttól terhes és méhében hordozza a jövőndőt, ha emberi fajtánk csodálatos naplóit nem ismeri.”⁴

Régi és máig érvényes igazság, hogy aki az irodalmat szereti, rossz ember nem lehet... Nos hát ezért is: *Lectori salutem!*

3 In: HAVASSY Péter–KECSKÉS Péter (Szerk.) 1984. 597-659, ill. 637–86.

4 Id. SZERB Antal 1958.² VII.

Berze Nagy János
(1879–1946)

Élete és munkássága különbözött a megszokott és eseménytelen tudósi életútól. Az alkotások mögött álló ember pályája úgy alakult, mint a legkisebb fiú sorsa a mesében... Volt egyszer egy parasztfiúból lett vidéki tanárember, aki miközben napi pedagógiai problémákkal küszködött, európai szinten művelt egy nálunk akkor még elhanyagolt tudományágat, a folklórt. Hosszú és nehéz volt az út Hevestől Baranyáig, érdemes figyelemmel kísérni a főbb állomásait.

1. kép. Berze Nagy János szülőháza Besenyőtelken

Berze Nagy János néprajztudós kerek százhusz esztendeje, 1879. augusztus 23-án született a Heves megyei Besenyőtelek (akkor még: Besenyő) községben paraszti-pásztori család tizenegyedik gyermekeként. Eredeti neve *Nagy*, a *Berze*-előnév pedig megkülönböztető (tulajdon-ságjelölő) ragadványnév (l. *berzes* ~ *borzas*: ‘merev, kócos hajú’, átvitt értelemben: ‘makacs’), amely a huzamos használat és a téves anyakönyvezések következtében vált vezetéknevvé.

Életútja – pályakezdéstől nyugalomba vonulásáig – rendkívül hányatott volt. Ez jellemezte már gyermekkorát, a felkészülés éveit is. Elemi iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte, majd Tiszasülyön és Egerben folytatta. A gimnázium hat osztályát (1889/90–1895/96) Gyöngyösön, a hetedik osztályt (1896/97) Egerben, a nyolcadikat pedig (1897/98) Jászberényben végezte. Itt is érettségizett 1898-ban.

Berze Nagy Jánost elsősorban az otthoni falusi környezet, a gazdag néphagyományok és *Lőrinc* bátyjának biztatása serkentették a még fellelhető emléktanyag megismerésére és megmentésére. Már gyöngyösi gimnazista korában hozzákezdett a Mátraalj népköltési alkotásainak a gyűjtéséhez. Itt jegyezte le A hamis mesterlegény, a Háj, háj, majd elmasíro-

zunk már, A légy meg a bolha című népmeséket és a Lendorvári Dorka című népballadát. Munkáját később távolabbi országrészekre is kiterjesztette.

Az ifjú *Berze Nagy* ekkor még nem tudta eldönteni, hogy költőként vagy folkloristaként induljon-e pályáján. Szívesen verselgetett, és költeményeink egy részét Tiszamentről⁵ címmel meg is jelentette. Az írással később sem hagyott fel. Számára a pedagógiai munka és a tudományos tevékenység mellett a lírai önkifejezés életszükséglet volt. Versei személyes élményekből fakadnak: megszólaltatja az ifjúkori szárnyalás vágyát (Ifjú szívvel), a táj, a természet hangulatát, változását (Őszi hold), az otthon, a szülőföld utáni nosztalgiát (Idegenben), a nyíltság, az őszinteség vállalását (Szeretem a szókimondót) és az alkotás marandó értékének tiszteletét (Márvány és papír). Írt elbeszélő költeményt (Kis Szabó Pál gazda), sőt még verses mesét (A sólyom és a veréb) is.

Ifjú szívvel.

Kérlek feled, a magamban
Mint ifjú sas, száll a levegő,
Száll a vízzel, viharral
Nem fárad a küzdelemben.

Száll a léghen hűsítő, hűvös,
Mint nekem a víz forrása,
Mely hátra állt az előtt
Erős, gyors, hűvös, meleg.

Az ő erélye, hogy a napot
- Bár sokára -, de elérje,
Addig küzd, amíg vagy eléri,
Nagy te kell, hát meghal érte!

1927.

2. kép. *Berze Nagy* első versének kézirata

5 BERZE NAGY János: Tiszamentről. Pátria, Bp., 1902.

Alkotó módszerének legszembeütőbb vonásai a következők: a témaválasztás gazdagsága, népdalelemek felhasználása, az érzelmi, gondolati mélység és a közérthető, természetes kifejezőmód. Hangvétel szempontjából a népi-nemzeti költészet kései képviselőjének tekinthetjük, akinek egyszerű, népi ritmikát hordozó formai megoldásai *Petőfi* és *Arany*, illetve a népköltészetnek a néphagyománygyűjtőre tett hatását mutatják.⁶ Kedvelte az időmértékes verselést is:

„Nézd a kemény márványt: szikrát vet rajta acélod!
Nézd a lány papirost: átdőfi toll hegye is!
S mégis, hogyha neved mindkettőre felírod,
Azt sokkal jobban őrzi a gyenge papír.
Melyikük őrzi tovább? A papiros, nem a kő!”

(Márvány és papír)

Egyetemi tanulmányait – magyar–latin szakon – 1899-től 1903-ig a budapesti tudományegyetemen végezte, és ugyanitt avatták bölcsészdoktorrá (1905). Buzgó hallgatója *Katona Lajos*nak (1862-1910), a nagy magyar folkloristának. *Katona* nemcsak tanára és atyai barátja volt, hanem példaképe, munkásságának elindítója is. Tőle kapta etnográfiai alapképzettségét, módszertani felvérteztségét és azt a feladatot, hogy a magyar folklór – főként a népmese – kutatója legyen.

Az egyetem elvégzése után (1905-től 1939-ig, nyugalomba vonulásáig) a tanügyigazgatás területén dolgozott. Valamennyi állomáshelye (sorrendben: Lugos, Kolozsvár, Nagyenyed, Csíkszereda, Debrecen, Pancsova, Szekszárd és Pécs) egyben népköltészeti gyűjtő és feldolgozó tevékenységének a színhelye is volt. Erre pedig polgári foglalkozásának a magas szintű ellátása mellett kellett időt és fáradságot fordítania. Ahogy megérkezett egy-egy új munkahelyére, hozzákezdett az ottani népköltészet megismeréséhez és a gyűjtéshez.

Már szekszárdi éveiben foglalkozott a gyűjtőszövetség gondolatával, azonban a terv csak Pécssett válhatott valóra az érdeklődő Baranya megyei tanítók bevonásával. Ez a gyakorlat azért jelentős, mert napjaink számára is példát mutatott a néprajzi-nyelvjárási gyűjtőpályázatok meghirdetésére, vagy az olyan nagyszabású vállalkozásokra, mint megyéink földrajzi neveinek az összegyűjtése.

Berze Nagy János azonban nemcsak gyűjtött, hanem feldolgozó munkát is végzett. Cikkeit, tanulmányait tartalmi gazdagság, tudományos hitelesség és igényes előadásmód jellemzi. Munkássága műfaji szempontból felöleli a szellemi néprajz szinte minden területét (népdalok, népballadák, népszokások, népnyelv, népi hiedelemvilág stb.), legnagyobb részük azonban elsődleges kutatási területéhez, a népmesék vizsgálatához kapcsolódik.

Első nyomtatásban megjelent publikációja egy tréfás, ún. hazug mese, amelyet „egy öreg béres beszélt el, amikor téli időben körülülték az istálló közepén rakott szalmatüzet”. Íme: „Kivezetem a fakót, ráülök a deresre, elnyargalok 77 mérföldnyire... Kert alatt esett hálásom, kipányvázom a nyerget, fejem alá teszem a derest. Felébredek reggel, a nyerget megette a farkas, a derest megrágtá az eger. Kapom ijedtemben, beszaladok a káposztás kertbe, elejbem áll egy icipici únyi ember, oszt úgy ütött fejbe, most is csak úgy csüngbüng, mint a fene. Ijedtemben felszaladtam a kürtőbe, belekavaróztam a csepübe... Ka-

6 FÜLÖP Lajos: Berze Nagy János költészetéről. In: Berze Nagy János: Nap és tükrök. Pécs, 1982. 358–63.

Berze Nagy János

3. kép. Berze Nagy János (1879–1946)

varom a kását, főzöm a tarhonyát. Úgy jóllaktam tökmaggal, hónap is négszögre áll a hasam a szilvátú.”⁷

Több kisebb nyelvjárási adatközlés után jelent meg *Berze Nagy János* népnyelvi monográfiája, *A Heves megyei nyelvjárás* (1905).⁸ Ez tekinthető doktori értekezésének is. A dialektológiai kiadvány annak a gyűjtésnek az eredménye, amelyet a szerző (akkor még *Nagy János* néven) a Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy Társaság megbízásából (1903/04) Heves, Jász-Nagykun-Szolnok és Borsod megyében folytatott. Neki köszönhetjük a mátraalji és a dél-hevesi nyelvjárás első megbízható leírását. A hang- és alaktani, a je-

7 In: *Magyar Nyelvőr* 1900. 29: 358.

8 *Nyelvészeti Füzetek* 1905. 16., 17. sz.

lentés- és mondattani rendszerezés, a 970 tájszó, szólás, közmondás, néhány meseszöveg és más néphagyomány közlése szinte máig egyedülálló ezen a nyelvjáróterületen. Itt és akkor *Szimyei Magyar Tájszótárának* pótkötete számára is gyűjtött tájszavakat és frazeológiai kapcsolatokat.⁹

Népnyelvi tanulmányának, A Heves megyei nyelvjárásnak a megjelentetését a Népmesék Heves és Jász-Nagykun-Szolnok megyéből (1907)¹⁰ című kiadvány követte. A szerző szándéka az volt, hogy a nyelvjárást ismertető dolgozata után az itt közölt meseszövegek hitelesen – fonetikus lejegyzéssel, tartalmi változtatás nélkül – a nyelvhasználat bemutatását, az olvasókönyv szerepét szolgálják. Módszerének korszerűségét mutatja, hogy az egyes szövegek végén feltünteti az adatközlők nevét, életkorát, foglalkozását, a gyűjtés egyéb körülményeit (helyét, idejét stb.) – éppen a tudományos hitelesség érdekében.

4. kép. Berze Nagy János doktori diplomája

Berze Nagy János első nagyobb szabású gyűjtőtevékenységének rendkívül gazdag dokumentuma ez a kötet. A korabeli gyűjtési, feldolgozási és közlési gyakorlattal szemben több előremutató vonása van. A könyv kizárólag csak népmeséket tartalmaz a változatokkal együtt; egy tájegységről ez a kiadvány közölte eddig a legterjedelmesebb gyűjtést, szám szerint 88 mesét. Közülük is 65-nek egyetlen helység, Besenyőtelek a lejegyzési helye. Vol-

9 Vö. BERZE NAGY János: Nap és tükrök. Szerk.: BANÓ István és FÜLÖP Lajos. Pécs, 1982. 107–14.

10 In: Magyar Népköltési Gyűjtemény IX. Bp., 1907.

taképpen ez a mű hozta meg számára az első jelentősebb hazai és külföldi elismerést. Értékét, újszerűségét és hiánypótló jellegét tekintve – a nyelvjárási monográfiával együtt – méltán nevezhetjük a „*Hevesi Kalevala*”-nak.¹¹

Mese (1936) című tanulmánya A Magyarország Néprajza III. kötetében látott napvilágot.¹² A terjedelmes fejezet a népmesére vonatkozó addigi tudományos eredmények alapos és rendszerező összefoglalása. Áttekinthetően, olvasmányosan mutatja be a mesélés körülményeit, idejét, módját, a mesefákat, foglalkozik a mese szerkezetével, a típusok rendszerével, a mesei fordulatokkal, végül áttekinti a mesék vándorlását és a változatok keletkezését. Különösen hasznos és a kutatók számára nélkülözhetetlen a magyar népmese teljes szakbibliográfiájának összeállítása és a kapcsolt jegyzetanyag.

Pályájának vége felé Baranyai magyar néphagyományok (1940) címmel monumentális gyűjteményt adott közre.¹³ Az anyag ma már folklórtörténeti dokumentumnak számít, s megvilágítja azt az áldozatos szervező, gyűjtő- és feldolgozó munkát, amelyet *Berze Nagy János* a mű elkészítése és megjelentetése érdekében kifejtett. (A könyv III. kötetének Mesék című fejezete 1988-ban külön kiadványként is megjelent a szerző népmesekutató munkásságának feldolgozásával, bibliográfiájával és a gyűjtéshez kapcsolódó jegyzetekkel.)¹⁴

Berze Nagy az anyaggyűjtést 1933 őszén indította el, mégpedig társadalmi alapon, a megye tanítóságának a bekapcsolásával. Útmutatót,¹⁵ szakmai tanácsokat tartalmazó körleveleket adott ki számukra, és gyakorta maga is kiszállt a helyszínre. A gyűjtés a megye 69 községének a területén hat évig folyt.

Akkori törekvéseiről a kész mű bevezetésében ezeket írja: „Olyan gyűjtemény képe lebegett előttem, amely a felkutatott terület szellemi néprajzi hagyományainak lehetőleg sokoldalú, valódi képét adja...”¹⁶ Az 1842 oldalas kiadvány 4554 adatot tartalmaz; ebből az I. kötetben népdalokat (dallamukkal együtt), balladákat, verses imádságokat, gyermekjátékokat, rigmusokat, a II. kötetben elsősorban népmeséket, találós kérdéseket, adomákat, legendákat, mondákat, a III. kötetben pedig tájszavakat, szólásokat, közmondásokat, mitikus hagyományokat és népszokásokat találunk. A mű tanulsága felmérhetetlen; megjelenése óta a szakirodalom egyik legtöbbet idézett forrásműve lett.

A tudós a magyar néphagyományok mellett megbecsülte a szomszéd népek és a hazai nemzetiségek népköltészetét is, és összehasonlítás szempontjából fontosnak tartotta annak megismerését és gyűjtését.

Berze Nagy János 1946. április 6-án Pécsen halt meg. Sajnálatos, hogy néprajzi munkásságának mind értékben, mind terjedelemben nagyobb részét az életében kiadatlan művek jelentik. Már csak posztumusz kiadványként jelenhetett meg az *Égigérő fa* című mitológiai kötete is.¹⁷ Ez a könyv a magyar hitregék problémáinak összefoglalása, egyben az eurázsiai népek szellemi rokonságának bizonyítéka. Eredményei joggal tartanak igényt mind a néprajz, mind a vallástörténet kutatóinak az érdeklődésére.

11 L. BERZE NAGY János: Baranyai magyar néphagyományok. Népmesék. (Szerk.: FÜLÖP Lajos. Pécs, 1988. 21.)

12 In: A Magyarország Néprajza III. Bp., 1936. 256–326.

13 Kiadta Baranya vármegye közönsége. Pécs, 1940. I–III. köt.

14 BERZE NAGY János: Baranyai magyar néphagyományok. Népmesék. (Szerk.: FÜLÖP Lajos. Pécs, 1988.)

15 L. Tájékoztató Baranya vármegye magyar népe színhagyományainak és szokásainak gyűjtéséhez. Pécs, 1933.

16 In: Bevezetés. VIII–IX.

17 BERZE NAGY János: Égigérő fa. Magyar mitológiai tanulmányok. (Szerk.: DÖMÖTÖR Sándor. Pécs, 1958¹, 1961², 1984³.)

A gyarók mög a kis hányál.

„Egy regén gyarók nagyon szeretta a fákat
másvi. Éccörög nagyon magas fára mászott, a-
lann hányaférket szédött ki. A kis hányálkat a böggi-
be rakta, de az ümög-gyét jó a gatyába kötö. A kis
hányál a böggiút böggibe írték röpködni, a gyaró-
köt is magukkal vitték. Ahogy röpköt, a falubeliek
sarkánnaak nérték, orot hajabáták:

- Fávorr, sárhánykávorr!

A gyarók oromú értötte a szót. Úgy értötte:

- Tágérod a gatyádat, táigérod!

Mög is táigéttötte, de a kis hányál a bö-
gyébül mind a röpküték. ~~Ömög létötte~~ Ű mög
léesött.

(Hosszúbalány, 1934. nyptambot Elm.: Kiss
János, 33 éves, földműves. It is olvas. Berze Nagy Jánosgy.)

Katona Lajos szellemi örökségét elsősorban a Meseszótár (ebből sajnos csak töredék maradt meg)¹⁸ és a Magyar népmesetípusok mutatja.¹⁹ Berze Nagy a készülő Meseszótár-
ra már 1909-ben felhívta a Kisfaludy Társaság figyelmét, és a kész művet kinyomtatás cél-
jából 1913-ban adta át az Athenaeumnak. Ezzel a munkával szorosan összefügg Berze fő-
műve, a *Magyar népmesetípusok*, amelynek elkészítésén a szerző 1908-tól 1934-ig folya-
matosan dolgozott. Már a kezdet kezdetén tudatában volt elhivatottságának és munkájának
az értékével: „... hogyha én nem leszek olyan magyar ember, aki ilyenre az életét, munká-
ját, erejét feláldozni kész, érzéke, képessége s tudománya van hozzá, száz esztendő múlva
sem akad, mert ez se nem börze, se nem olajvállalat.”²⁰

A mesekatalógus minden magyar népmesét meghatároz, motívumokra bont, ezeket ösz-
szeveti a legszükségesebb hazai és külföldi párhuzamokkal, az irodalom- és művelődéstör-
téneti, valamint a mitológiai vonatkozásokkal. A mű a magyar mesekincs fundamentuma,
amely egy teljesen új és távlatos világot nyitott meg a folklór kutatói előtt.

18 A mű első 14 jvét kiszedték, a kézirat azonban az I. világháború idején elkallódott a nyomdában. A nemzet-
közi szakirodalomban ez volt az első összefoglaló munka ebben a tárgykörben.

19 BERZE NAGY János: Magyar népmesetípusok I-II. Szerk.: BANÓ István. Pécs, 1957.

20 In: Egy néprajztudós műhelyéből. Szerk.: BANÓ István és FÜLÖP Lajos. Pécs, 1977. 1/105.

A Régi magyar népmesék (1960¹, 1961²) a Berze Nagy-hagyatékban megőrzött mesekin-
cset, elsősorban a magyar nyelvterület peremvidékeinek (Székelyföld, Dél-Erdély, csángó
terület, Ugocsa, Zemplén, Vas megye) meséit foglalja magába, emellett jónéhány – a koráb-
bi gyűjteményekből kimaradt – Heves megyei népmesét is.²¹

Posztumusz kiadványként jelent meg Egy néprajztudós műhelyéből (1977) címmel *Berze Nagy János* levélhagyatéka²², amely munkásságának tudományos háttérébe enged bepillan-
tást (és a publikált művek teljes bibliográfiáját is tartalmazza), ugyanígy a Nap és tükör
(1982) című kötet (a kisebb néprajzi és népnyelvi tanulmányok, gyűjtések foglalata)²³, vala-
mint a Hevestől Baranyáig (1983) című helytörténeti képekbe ágyazott Berze Nagy-életrajz
(jegyzetanyaggal és adattárral).²⁴ Időközben a hagyaték elfekvő darabjai, eddig még ki nem
adott munkái és más, különböző szempontú válogatások is napvilágot láttak.²⁵

Végezetül, ha a pályarajz után *Berze Nagy Jánost*, az embert kívánjuk jellemezni, röviden
azt mondhatjuk: olyan volt, mint jó palócai, akiknek életét, népi sajátosságait, szokásait és
nyelvét oly szenvedélyes szeretettel tanulmányozta. Humanista alázat, filológus aprólékos-
ság és bámulatos szorgalom, – ezek voltak a karakterisztikus vonásai.

Munkáját, törekvéseit számtalan körülmény akadályozta: nélkülözések, sorscsapások, a
kutatóközponttól, a társaktól és a jól felszerelt könyvtáraktól való távolság, a könyvkiadás
nehézségei... Méltán írta életútjának a legvégén: „Nagyon sok áldozatot hoztam a néprajz-
tudományért: számbavehető életem minden szabad óráját s energiáját ennek szenteltem.
Életem műve derékba tört oszlop maradna, ha munkámat nem adhatnám azok kezébe, aki-
kért időmet s erőmet áldoztam.”²⁶

Berze Nagy életművének talán az itteni felvázolásából is kitűnhetett, hogy helye a ma-
gyar folklór történetében ma már vitathatatlan.²⁷

Bonkáló Sándor (1880–1959)

Alakját és írásait még ma is mély csend veszi körül. Hetvenkilenc évet élt folytonos
munkában, s tevékenysége szinte mindvégig az ellentétek és ütközések középpontjában állt.
A húszas években a jobboldaliaknak baloldali volt, az ötvenes években pedig éppen fordít-
va. Holott ő igazából egyik táborhoz sem tartozott. A század torz hatalmi kötődései idején
bizonyára ezért támadták személyét és működését olyan hevesen. Mindkét végletes idő-
szakban eltanácsolták az egyetemi katedráról is. Olyan méltánytalanságok érték, amelyek

23 Nap és tükör. (Néprajzi és népnyelvi tanulmányok, gyűjtések.) Szerk.: BANÓ István és FÜLÖP Lajos. Pécs, 1982.

24 DÖMÖTÖR Sándor: Hevestől Baranyáig. (Helytörténeti képek Berze Nagy János életéből.) Szerk.: BANÓ István és FÜLÖP Lajos. Pécs, 1983.

25 Pl.: A folklorista Arany. Közli: ifj. BERZE NAGY János. In: Janus Pannonius Múzeum Évkönyve. Pécs, 1965. 127-52.; Népköltési Gyűjtemény a Palócságból és a Tiszamentről. Szerk.: BANÓ István. In: PBMK I. Pécs, 1967.; Népdalok dallamai az Ethnographia számára. Szerk.: HEGYI József. Janus Pannonius Múzeum Évkönyve. Pécs, 1968. 119-52.; Század-eleji Kolozsvár-környéki népdalok és mesetörédek. Szerk.: BANÓ István. In: Baranyai Művelődés, 1970. V. 114-21.; Verses imádságok. Közli: BANÓ István. In: Janus Pannonius Múzeum Évkönyve. Pécs, 1975-1976. 141-44.; Cigány mesék. Szerk.: FÜLÖP Lajos. Pécs, 1985.

26 In: Egy néprajztudós műhelyéből. Szerk.: BANÓ István és FÜLÖP Lajos. Pécs, 1977. I/102.

27 Ezért is írja róla összegzőképpen a Magyar Irodalmi Lexikon: „Az újabbkori magyar néprajztudomány egyik legnagyobb alakja, munkásságát külföldön is nagyra értékelték...” (Bp., 1963. I. 144.)

egyre inkább elszigetelték, magányba kényszerítették. Pedig rendkívül tág horizontú, független és önálló szellemi ember volt. Aki ismeri életét és munkásságát, az tudhatja, hogy jelleme és műveltsége szerint az alkotás és erkölcsiség humánumát képviselte.

A Magyar Életrajzi Lexikon *Bonkáló Sándor* hivatását így jelöli meg: „Filológus, irodalomtörténész, műfordító.”²⁸ Talán rövidebb szabott életrajzi vázlatából is kitűnnek majd szerény és dolgozó életének állomásai, tevékenységének főbb irányai. A Kárpátalján, Rahón született 1880. január 22-én. Egyetemi tanulmányait – latin-német szakos bölcsészhallgatóként – Budapesten, Lipcsében és Szentpétervárott végezte, diplomájának megszerzése után pedig a szegedi (1905/06), a gyöngyösi (1906/07-1915/16) és a zalaegerszegi gimnáziumban tanított. Tíz esztendeig vidéki tanár volt, aki – *Németh László* más összefüggésben használt jellemzése szerint – „erről a szóról lemosta a kicsinyítő jelzőt.”²⁹ Emberi értéke és minőségi munkája viszonylag korán kiemelte környezetéből. 1917-től 1919-ig már az orosz nyelv és irodalom magántanára, majd 1919-től a rutén nyelv és irodalom rendes tanára a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen.

6. kép. *Bonkáló Sándor* nyugdíjas barátaival 1958-ban
(A professzor balról jobbra a második)

28 I.m. I. 1967. 244.

29 NÉMETH László 1977. I. 518–9.

Bonkáló az 1918-as polgári demokratikus forradalom idején *Jászi Oszkár* tanácsadója volt. Részt vett a nemzetiségi program (elsősorban a rutén kérdések) megfogalmazásában, tanszékének megszüntetése után pedig – huszonnégy éves korában már nyugállományban – orosz és ukrán irodalomtörténeti, történelmi tárgyú cikkeket, tanulmányokat írt hazai és külföldi folyóiratokba, önálló kiadványokat jelentetett meg, és műfordítással foglalkozott. *Lev Tolsztoj* és *Dosztojevszkij* több regényét, elbeszélését ültette át magyarra. Ebben az időben az orosz, illetve az ukrán nyelv- és irodalomnak ő volt a legfelkészültebb és legilletékesebb szakembere Magyarországon. Nem véletlenül, hiszen kitűnően ismert valamennyi szláv nyelvet, s nemcsak leíró, hanem történeti szinten is. Jártas volt a latin filológiában, a nyugati nyelvek közül pedig elsősorban a németet és a franciát beszélte. A kortárs írók, irodalomtörténészek, kritikusok közül szoros kapcsolatot tartott *Benedek Marcellel*, *Kárpáti Auréllal*, *Schöpfli Aladárral*, *Szerb Antallal* és másokkal, akik szakmai kérdésekben gyakorta kérték a tanácsait.³⁰

1946-ban rehabilitálták; ismét egyetemi tanár, a régi orosz nyelvet és irodalmat tanította a pesti bölcsészkar újonnan szervezett orosz tanszékén. Ám 1950-ben, a személyi kultusz korában bíráló megjegyzései miatt másodszor is nyugállományba küldték. Kényszerű visszavonulása után, 1959. november 3-án Budapesten halt meg.

Főbb művei a következők: *A szlávok* (Bp., 1920), *A magyar rutének* (Bp., 1920), *Az ukrán mozgalom története 1917–22.* (Bp., 1922), *Az orosz irodalom története I–II.* (Bp., 1926), *A kárpátaljai rutén irodalom és művelődés* (Bp., 1935).³¹

Legjelentősebb alkotása a fentiek közül *Az orosz irodalom története I–II.*³² (Ezt a stúdióumot 1918 szeptemberétől 1924 júniusáig adta elő a budapesti tudományegyetemen. A gazdag anyagból annyit válogatott ki, amennyi a művelt közönség érdeklődésére számot tarthat, s amennyi a orosz irodalom lényegének és jelentőségének a megértéséhez szükséges. Mint az Előszóban írja: „Az orosz irodalomban a művészi és a társadalompolitikai feladatok teljesen egybeforrak. Az író kezdettől fogva elsősorban nemzete tanítójának s nemcsak művésznek tartotta magát, s így az orosz irodalom a vallási, erkölcsi, politikai és társadalmi eszmék fejlődésének és váltakozásának történetét is elénk tárja. Mindez megmagyarázza, hogy miért tárgyalom kissé behatóbban az általános művelődéstörténeti kérdéseket, s miért foglalkozom a népköltéssel és a régi irodalommal is.”³³

Munkájában elsősorban eredeti művekre támaszkodott, összehasonlításképpen pedig a fellelhető fordításokat (gyakran saját fordításait), a világirodalmi párhuzamokat és művészeti hatásokat vette figyelembe.

Bonkáló szaktudományának mestere, hivatott irodalomtörténész és esszéíró volt. Becsületes gondolkodó, aki csak azt írta le, amiben hitt, ami meggyőződése volt. Alkotói gyakorlatában a korábbi pozitívista felfogást egyre inkább a társadalom- és stflustörténeti, illetőleg az irodalom-szociológiai szemlélet váltja fel. Az adatszűrés helyét a rendszeresítésnek, az összefüggések láttatásának és a kifejezésbeli mozzanatoknak. Értékszemponjtjai logikusak, természeteseek, hiszen „az irodalomtörténetíró már akkor is értékkel, amikor eldönti, kiről beszéljen és kiről ne, kiről beszéljen többet, és kiről kevesebbet.”³⁴

30 A Gyöngyösi Berze Nagy János Gimnázium Jubileumi Emlékkönyve. Gyöngyös, 1984. 137–8.

31 Magyar Életrajzi Lexikon I. 1967. 244.

32 BONKÁLÓ Sándor 1926.

33 BONKÁLÓ Sándor 1926. I. 3.

34 In: SZERB Antal: A világirodalom története I-II. Bp., 1958.² VI.

gesam Krämpen: ≤ magy. *kálep* »der Hut«; *cauróra álló* »Hut mit abwärts gehenden Krämpen«.

Kálep heißt jeder ungarische Hut ohne Ritzeleht auf die Farbe und Krämpen. Die oben angegebene Definition ist also ungenau. (Von *hábeberényi* hat es auch Hr. übernommen, doch hinzugefügt: *Hol. Od. 79.*)

Wr. U. I. 159 lösen wir folgenden Rätsel: *éoltry brala púd oit-nymlakalapan ryfal* (Ujdatárháza) = *oberisch*. Doch auch an der Hand anderer Beispiele kann ich es nachweisen, daß das Wort *kálap* einen bei den Balhasen selten getragenen Hut bedeutet. Im Volkliede heißt es:

*Ja kálepnek mad arshij — V mami kálep fardarshij,
Za kálepom s'jalke — So mi dala frejirke*

(Nagykocsói, Kom. Máramaros, cf. Vrabl': Ugro-russki narodni epivanski Bedapet 1901. I. B. 162). Bei Lemken bedeutet es einen in Ungarn gekauften Hut:

Ja ny kálepnek udanshij — Mam kalappj maarschij

(Wr. Lom. 322. Kerolyk Válykij). B. noch Wr. Lom. 322, 352, 376, 384 usw. Hn. I. 167, 169, 199, II. 176, III. 76; Wr. U. I. 159, II. 156, III. 122, 212 usw. Es ist also im ganzen ung.-ruth. Sprachgebiet, bei Galiz. Lemken und hier und da auch bei Bojken und Huzulen bekannt und bedeutet einen solchen (aus Ungarn herüberbrachten oder dort gekauften) Hut, der vom ruthenischen Hut im allgemeinen absticht. Der Rahóer Huzule (Kom. Máramaros), wenn ein dertiger »Schwabe« einen neuen Hut kauft, sagt: *Jakij pan ses nimec, notyj kálap soli kupyj*. Das sind gewöhnlich grüne Hüte mit kleinem Krämpen. *Jydnomu kálap na kolosy byj bilyj*, Kapussóg im Unger Kom. Hn. I. 169.

21. *kápij*, -ova m. »Jagdhund, kapóví psy »Jagdmeute«; ≤ magy. *kapni* »packen, ergreifen, fangen, fassen«; *kapó* »angreifen. *Kápij* ist umdeutet wie fast alle auf magy. -ó ansetzenden Lehn- und Fremdwörter im Ruth. Z. B. magy. *lagó* > *bagiuj, csomó* > *čumij, fukó* > *fakuj, bíró* > *byriuj* (bei Hr. fehlerhaft: *býriuj*), *szabó* > *zabuj, cáló* > *valuj, káló* > *haluj, áró* > *aršúe* usw. Das erlehnt man auch aus dem Wortverzeichnis Wr. U. I. Das Wort ist das magy. *kapó* = Jagdhund, also ukr. *kápij* ≤ magy. *kapó*. Es kommt auch in dieser Form vor, z. B. in Ungvár heißt es: *kapuj* (Vol.), im Kom. Báros *kapuj*. *Kópój* auch in älterer ung.-ruth. Sprache. Cf. Petrov cit. *Werk. 8. 88. § XII: Társ vélti u totó azs bi ca na nare duxáto, utro Фаззаеръ таи Коноса*

гопмáтá, бiсе u totam póbstá za rym žnu. Bekannt im ganzen ung.-ruth. Sprachgebiet und bei Huzulen (Wr. Zn. 24, Buch V. im Wortverzeichnis und im Texte s. m. O.).

22. *kenderjca*, -ci f. »Kukuruz«; ≤ magy. *kenderice* »der Haaflied, der Bluthäufung«.

Diese Zusammenstellung ist ganz verfehlt. *Kenderjca* ist identisch mit magy. *tengeri* = Kukuruz und kommt in folgendem Varietas vor: *kenderjca, kyndyrjca, gengerjca, tenerjca, tenderjca, tyndyrjca, tyndyrjca* usw. (Verfehlt ist die Erklärung *šajkovitš* in seinem Wörterbuche.) — Das Wort ist fast in ganzem ung.-ruth. Sprachgebiet und in Galizien bei Lemken und hier und da bei Bojken verbreitet. Cf. Hn. I. 77, 121, Wr. U. I. 35, 114, 125, II. 139, Wr. Lom. 188. Das Wort kommt schon in älteren ung.-ruth. Sprachdenkmälern vor. In Hukliwaer Chronik heißt es: *tenderjca*, in Latskays Grammatik: *tenderjca*. Über die Verbreitung des Wortes s. noch Wr. Zn. 25. In den Ostkarpaten wird es selten gebraucht, dort heißt Kukuruz »*melóje*«.

23. *kondá*, -a m. »Schweinehirt«; ≤ magy. *kondás, kondász* »der Schweinehirt, der Bauhirt«.

Die Zusammenstellung ist richtig, doch wenn man sich auf dialektisches magy. *kondász* (sprich *kondas*) beruft, so ist zu erwähen, daß es auch im Ruth. in dieser Form — obwohl sehr selten — vorkommt. Hn. II. 4: *Kondas maj lektaj robit* (Harcos, Kom. Zemplén), aber gewöhnlich wird nur *kondás* gesprochen. Es ist in dieser letzteren Form im ganzen ung.-ruth. Sprachgebiet verbreitet, cf. z. B. H. I. 98, 206, II. 4, Wr. U. I. 47 usw. In Zúgó (ruth. Hukliwa, Bereger Kom.) heißt es: *gondás*. — Als Familienname kommt es auch bei Galiz. Bojken vor, cf. M. Zubryckij: *Imena i prozvjéta u selén s. Mianca: Kondás = pas davnije s'prij na Uhrsch, a tam takij pastuch nazývaje ja kondás*.

Ich war bestrebt, meine Erörterungen möglichst kurz zusammenzufassen. Absichtlich vermied ich (insofern es möglich war!) die einschlägige Literatur in magyarischer Sprache, um nachzuweisen, daß ein ukrainischer Forscher wenigstens die in ukr. Sprache vorhandene Materialien benutzen muß, um die Bedeutung und den Zusammenhang der Fremdwörter festzustellen. Doch hebe ich noch einmal hervor: Ohne Kenntnis der magyarischen Sprache, ohne Berücksichtigung der Arbeiten Ásbóth, Melich und anderer magy. Gelehrten ist es unmöglich, sich mit magyarisch-ukrainischen Etymologien und Berührungen zu befassen.

Gyöngyös (Ungarn), 25. August 1914.

A. Bonkáló.

7. káp. Bonkáló egy Gyöngyösön írt tanulmányának részlete

Írói szemléletével és módszerével együtt változott előadásmódja is. Nem kifárasztani, hanem éppen felüdíteni igyekezett az olvasót. Stílusában a tárgyilagos józanság személyes, lírai ihletettséggel társult. Azt vallotta, hogy minden népnek esze-lelke a nyelvével azonos, minden nép a nyelvében él (ahogy azt már *Széchenyi* is megfogalmazta), és csakis addig önálló egy nép, amíg saját nyelve van.³⁵ Könyve ennyiben rokonítható *Babits*nak *Az európai irodalom története*³⁶ és *Szerb Antal*nak *A világirodalom története*³⁷ című művével. (Itt jegyezzük meg, hogy *Szerb Antal* annak idején Bonkáló-tanítvány volt a pesti egyetemen.)

Bonkáló érzékelhető különbséget lát az orosz és a nyugat európai népek lelkisége között. Szerinte a nyugat-európaiak általában véve fürgébbek, gyorsabbak, türelmetlenebbek, míg az orosz génuszra inkább a lassúság, a fontolgtatás és a nehézkesség (a „*sirokájá dusa*”) jellemző. Műveltségük kialakulása sem azonos a nyugat európai kultúráéval, az előbbiekének a latin civilizáció az alapja, s később is állandóan érintkeztek egymással, az utóbbiaknak viszont maguknak kellett megteremtenuk műveltségük alapjait. Náluk a bizánci hatás is csak a XI. száz-

35 BONKÁLÓ Sándor 1926. I. 13.

36 BABITS Mihály: *Az európai irodalom története*. Bp., 1957. 5

37 SZERB Antal: *A világirodalom története I-II*. Bp., 1958.²

zadban, a kereszténység felvételével kezdődött, s ekkor sem terjedt ki az egész népre, csak egy szűkebb, uralkodó rétegre. Társadalmi és vallási szakadás („*rászkol*”) következett be, amely a későbbi orosz életre és irodalomra is jelentős hatással volt.³⁸ Oroszország a XIX. század elejéig kelet és nyugat kultúrája között lebegett. Ekkor azonban látványos átalakulás következett be.

Bonkáló így ír erről a gyors változásról: „Közhellyé vált az az állítás, hogy évszázadokon át Oroszország az éjjeli sötétség, a durva barbárság hazája volt. A nyugati műveltség fénysugarai, a renaissance áradata, a reformáció vihara nem ért el az orosz földre, vagy ha oda is jutottak gyenge hullámai, termékeny talajra nem találva nyomtalanul elenyésztek. Azután egyszerre valami érthetetlen csoda történt. A XIX. század elején mintegy varázslásra, máról-holnapra kivirágzott az irodalom s nem csak előkelő, de sok tekintetben első helyet biztosított magának a világirodalomban. Ha hiszünk ebben a csodában, valóban érthetetlen az orosz irodalom hirtelen fellendülése, tartalmának gazdagsága és mélysége, művészi formájának eredetisége s főleg szociális ereje.”³⁹

A szerző – *Bjelinszkij* nézeteivel vitatkozva – megállapítja: aki nem ismeri az orosz irodalmat (a népköltészetet, az írott irodalom kezdeteit, a kievi, a szuzdali és a moszkvai korszakot, a nyugati befolyás megnövekedését *Nagy Pétertől Puskinig*, majd innen a XX. század elejéig), az nem is tudja, hogy ez a minőségi változás, az európai irodalom áramába való bekapcsolódás voltaképpen a megelőző századok hosszú és természetes fejlődésének az eredménye.⁴⁰

Bonkáló – bizonyára *Goethe* nyomán – a világirodalom történetét olyan folyamatnak tartja, amelyben a kiemelkedő írók és művek századokon és országhatárokon felülemelkedve kapcsolatba kerülnek, hatnak egymásra, s ha ugyan saját nemzeti nyelvükön is, de az egész emberiségnek üzennek.⁴¹

A könyv a kezdetektől a XX. század elejéig kíséri figyelemmel az orosz irodalom fejlődését. Az ún. szovjet irodalom korával tehát már nem foglalkozik. Ezt az akkori viszonyok nem is tették lehetővé, sőt még más nyelveken sem juthatott hozzá a forradalom utáni orosz irodalom legtöbb termékéhez. Művének záró fejezetében így csupáncsak sommás képet alkot a változásokról, s ez egyben az író vélekedését is jelzi: „A legújabb munkák olvasása nem üdít, hanem elszomorít... Az európai és az orosz irodalom útjai elváltak egymástól. Rendkívül érdekes művelődéstörténeti jelenség, mert valószínű, hogy előbb-utóbb ismét találkoznak, s kölcsönösen megtermékenyítik egymást.”⁴²

Bonkáló Sándor az egyetemi katedráról visszavonulva is a rá jellemző tisztelességgel, alapaosszággal és az előadás stílusbeli szépségével alkotott tovább. Ezért lehetett megbízható kalauza annak a magyar olvasó számára kevésbé ismert világnak, amelynek írójává, tudósává szegődött.

Nagy J. Béla
(1884–1967)

Nagy J. Béla nyelvész, pedagógiai író, szerkesztő a két világháború közötti korszak legjelentősebb magyar nyelveműelője volt. Munkássága összekötő kapocs tanára, *Simonyi Zsigmond* és tanítványa, *Lőrincze Lajos* életműve között. A fiatalabb nemzedék ma már ke-

38 BONKÁLÓ 1924. I. 11–6.

39 BONKÁLÓ Sándor 1926. I. 7.

40 BONKÁLÓ 1926. I. 6–7.

41 SZERB Antal 1958.² I–II.

42 BONKÁLÓ Sándor 1926. II. 208.

vésbé ismeri nevét és alkotásait, bár még az 50-es, 60-as években is jelentek meg cikkei, tanulmányai a Magyar Nyelvőrben és a Magyar Nyelvben. Gyűjteményes kötete Egy emberöltő nyelvünk védelmében címmel – már posztumusz-kiadványként – 1968-ban jelent meg *Ferenczy Géza* gondozásában.⁴³

Rövid életrajzát – 1952. június 9-i keltezéssel – ugyancsak *Ferenczy* találta meg hátrahagyott feljegyzései között egy papírdarabkán: „1884. március 16-án születtem Gyöngyöshalászon, Heves megyében, tanítói családból. Az elemi és a középiskola elvégzése után magyar-francia szakos középiskolai tanári oklevelet és bölcsészdoktori oklevelet szereztem Budapesten. Tanítottam a körmöcbányai, a székesfehérvári és a budapesti V. kerületi állami főreáliskolában, majd a budapesti Állami Középiskolai Tanácsvizsgáló Bizottság alelnöki hivatalába kaptam beosztást mint gyakorló középiskolai tanár, továbbá a magyar nyelv és irodalom tanításának módszertanából tanárképző intézeti előadásokat tartottam, s a magyar stílusgyakorlatokat is vezettem. 1942. július 1-e óta vagyok nyugalomban.

Pedagógiai irodalmi munkásságom után (*Fleury, Diderot* stb.) 1927 óta állandóan dolgoztam a Magyar Nyelvbe és a Magyarosamba, ez utóbbinak megindulásakor két éven át szerkesztője is voltam, és magyar nyelvkönyveket írtam a gimnáziumoknak valamennyi osztálya számára. *Tolnai Vilmos* halála után és gondoztam A magyar helyesírás szabályai című akadémiai kiadványt, s írásbeli hozzászólással és adatszolgáltatással most is tevékenyen részt veszek az új kiadások előkészítésében.”⁴⁴

Tömör életrajzi feljegyzéséhez tegyük még hozzá, hogy tanári működése mellett szakmai irányultságának két ága, elsősorban nyelvművelő tevékenysége és pedagógiai írói-szerkesztői elkötelezettsége a legjelentősebb. Akadémiai levelező taggá 1936-ban választották, és 1949-ben az MTA átszervezésekor – több tudóstársával együtt – törölték a tagok névsorából.

Ami pedagógiai munkásságát illeti: született nevelő volt, tanítói családban, az iskola légkörében nőtt fel, s már korán kitűnt, hogy egy életre elkötelezte magát az oktatással és neveléssel. Doktori disszertációja – *Fleury Kolos* (1906) – ugyancsak neveléstudományi tárgyú, mint ahogy későbbi értékes tanulmánya is, *Diderot* pedagógiája (1914) címmel. Két évtizedig (1919–39) szerkesztette a Magyar Paedagógiát, közben szócikkek tömegét írta a Magyar Pedagógiai Lexikonba (1933–34).

Az anyanyelvi tantárgypedagógiának a két világháború közötti korszakban az egyik legkiválóbb szakembere; tanári munkája is mintaszerű volt. Az egyetem a magyar szakos tanárjelölteknek ekkor elsősorban nyelvtörténeti ismereteket tanított, s csak kevés eligazítást adott a tanítás gyakorlatához. *Nagy J. Béla* hallgatói viszont – alapos módszertani képzettségükkel – ritka kivételnek számítottak.

Kitűnő didaktikai felkészültségével függött össze tankönyvírói munkássága is. A 20-as és 30-as években korszerű és hosszú ideig használatos középiskolai tankönyveket írt. Ismeretes, hogy a latin nyelv változatlanul megőrizte vezető szerepét a korszak középiskoláiban (különösen a gimnáziumokban). Ez a körülmény okolta meg a magyar nyelvtan még haté-

8. kép. Nagy J. Béla
(1884–1967)

43 L. FERENCZY Géza (Szerk.) 1968.

44 In: FERENCZY Géza 1968. 7–8.

konyabb oktatását. Az alsóbb osztályokban folyó nyelvtanítás elsősorban a latin és az élő idegen nyelvek anyanyelvi alapjait és a nyelvtanítás terminológiájának a megismertetését igyekezett biztosítani. Nagy J. Bélának jelentős szerepe volt az adott lehetőségek kiaknázásában és módszertani elgondolásai – ha már más pedagógiai körülmények között is – mind a mai napig irányadóak.

Didaktikai nézetei közül nem egy az akkori magyar nyelvi tantervekben is fellelhető. Azt vallotta, hogy az anyanyelvi ismereteket az élő nyelvi anyagból és a tanulók természetes nyelvtudásából kell kibontani, mégpedig az öntevékeny ismeretszerzésre építve. Véleménye szerint a nyelvtanítás alapegysége a *feladat*, amely próbája a találékonyságnak és az alkotóképesség kifejtésének, az eljárás lényege pedig a *felfedeztetés*. Tanítási gyakorlatában nagy gondot fordított mind a *nyelvismeret*, mind a *nyelvhasználat* fejlesztésére, és nemcsak az *írásbeli*, hanem a *szóbeli kifejezőképesség* megalapozására, a *nyelvhasználatközpontúság* érvényesítésére is. Különösen fontosnak tartotta a *beszélgetést* (mint módszert), amelyben a párbeszéd közléssel váltakozik. Jelentős szerepet szánt az *anyanyelvi művelődési anyag*, elsősorban az *irodalmi olvasmányok* kiválasztásának, ezáltal az *érzelmi motivációnak*, az *élményhatásnak*. Röviden szólva: az anyanyelvi ágazatok rendszerében az *egységes (integrált) szemlélet* megvalósítását szorgalmazta. Sokat foglalkozott a *stílusfejlesztéssel*, a *stílusgyakorlatokkal* is. Meggyőződése volt, hogy a középiskolában a *magyar nyelv és irodalom* csak látszatra két tárgy, valójában egy tantárgynak két, egymást kölcsönösen feltételező ága. A nyelv ugyanis az irodalom anyaga, megvalósulási formája. Következésképpen a nyelvi-stilisztikai eszközök feltárása az irodalmi alkotások mélyebb megértésének, a stílusérzék fejlesztésének a biztosítója.

Nagy J. Bélának ehhez a módszertani szemléletéhez ma sincs mit hozzátennünk. A pálya végén írott levelének egyik részlete pedagógiai hitvallásként is felfogható: „Az egymást váltó nemzedékek egymás kezébe adják a munka eszközeit és a tudomány világító fáklyáját. Így kell ennek lenni, hogy a munka ne szüneteljen, a fáklya ki ne aludjon soha.”⁴⁵

Nyelvészeti pályafutása a század elején – még egyetemi hallgató korában – nyelvhelyességi cikkekkal és nyelvjárási közleményekkel kezdődött.⁴⁶ Az Akadémia Nyelvtudományi Bizottságának megbízásából népnyelvi anyagot gyűjtött szülőföldjén, a Mátraalján. Gyűjtésének eredményét azután a Magyar Nyelvőrben közölte.⁴⁷ Korai írásai még Nagy József névvel jelentek meg, s csak később – megkülönböztetésképpen – használta a *Nagy József Béla* (*Nagy J. Béla*, illetve *N.J.B.*) nevet.

Nem véletlen, hogy amikor megjelent *Berze Nagy János*nak A Heves megyei nyelvjárás (1905) című kiadványa, ő írt róla értő és tárgyilagos recenziót.⁴⁸

Nyelvművelő munkásságának javát az Egy emberöltő nyelvünk védelmében (1968) című kötet tartalmazza. Ennek anyagát még maga a szerző állította össze, s a tanulmánygyűjteménynek a „Törődjünk többet nyelvünkkel!” címet adta. A válogatás gondja később *Grétsy Lászlóra*, a kézirat gondozása, megszerkesztése pedig *Ferenczy Gézára* hárult. A szerző halála után – kegyeletből és hálából – ők adták a műnek a mostani címét.⁴⁹

A kötet első részében Nagy J. Bélának a nyelvművelés elvi kérdéseivel és néhány nagy nyelvművelőnkkel (*Arany János*, *Simonyi Zsigmond*, *Horváth János*) foglalkozó írásait ta-

45 KOVALOVSKY Miklós: Nagy J. Béla emlékének. Magyar Nyelv 64:123.

46 FERENCZY Géza 1968. 8.

47 In: Magyar Nyelvőr 32:45–6; uo. 33:170 stb.

48 L. Magyar Nyelvőr 34:163–4.

49 FERENCZY Géza 1968. 13–4.

láljuk. A második fő csoport, „Helyesen magyarul” címmel a nyelvhelyességi babonákkal, a helyes mondatszerkesztéssel és szóhasználattal foglalkozik, a harmadik nagyobb egység pedig a köznyelvi kiejtés és a helyesírás időszerű kérdéseit taglalja.

Tudománytörténeti szempontból idekívánkozik, hogy az MTA Nyelvtudományi Bizottsága 1932-ben nyelvművelő folyóiratot indított Magyarosan címmel.⁵⁰ A szerkesztéssel Nagy J. Bélát és Zsirai Miklóst bízták meg (1932–33). A kiadvány első számának bevezetője a szerkesztők törekvésének célját így határozta meg: „Akarjuk nyelvünk védelmét, az idegenszerűségek visszaszorítását, a fattyúhajtások irtását, a nyelvnek sajátos jellege szerinti fejlesztését, a szó- és szóláskincs gyarapodásának magyarosságát, a szép magyar szó tisztelésének terjesztését, a beszéd- és írásmód ízléses tisztaságát.”⁵¹

A szerkesztők állták a szavukat: figyelmük kiterjedt még a tömegtájékoztatási eszközökre, az újságokra, a rádióra, a színházra, a szépirodalomra, a hivatali, jogi és tudományos szaknyelvre, nem utolsósorban az egyes sportágak magyar szókincsének (l. pl. labdarúgás) megteremtésére is.⁵²

A Magyarosan mozgalmanak mérlege az első szakaszban mindenképpen pozitív volt, a megjelentetett cikkek szakszerűek, állásfoglalásukban és hangvételükben is türelmesek, tárgyilagosak, szélsőségektől mentesek. (Nem így a második szakaszban, 1937-től, amikor az említett szerkesztők helyét dilettáns nyelvcsöszök, „ön- és közveszélyes nyelvújító”-k foglalták el.)⁵³

A 30-as évekre az 1922-ben kiadott helyesírási szabályzat felett is eljárt az idő. Mivel a helyesírási egység ekkorra felbomlott, az Akadémia egy új és részletesebb szabályzat kiadását rendelte el. A szerkesztéssel 1935-ben Nagy J. Bélát bízták meg. Ő néhány év alatt el is készítette a kéziratot, de a szedés a háborús események következtében a nyomdában tönkrement.⁵⁴ A sajnálatos esemény azonban semmit sem von le a szerkesztő érdeméből.

Nagy J. Béla, mint nyelvművelő, a szakterület egyik legfelkészültebb és legkiemelkedőbb egyénisége volt. Jó nyelvrézéssel rendelkezett, kitűnően ismerte a nyelvtudomány és a nyelvhelyesség elméletét, a magyar nyelv múltját és jelenét, a népnyelvet és nagy íróink nyelvét, mint ahogy jártas volt az idegen nyelvekben is.

A nyelvi jelenségek megítélésével kapcsolatban hajlékonyságra intett; óvott a túlzott határozottságtól, de a belenyugvástól is. Többször hivatkozott a mindenkori nyelvszokás, a nyelvtény perdőntő szerepére és a nyelv szakadatlan változásának a figyelembevételére.

A nyelvi kifejezésmód (a mondatszerkesztés, szóhasználat stb.) mellett nagy gondot fordított a helyes magyar kiejtésre. Azt kívánta, hogy a nyelvközösség ezen a téren a művelt köznyelvhez igazodjék. A helyesírás igazságos értékeléséről pedig így nyilatkozott: „Se ne bálványozzuk, se meg ne vessük!”⁵⁵

Nagy J. Béla végtelenül kiegyensúlyozott, türelmes, ítéleteiben pedig határozott és szigorú volt, de legszigorúbb mégis önmagával szemben: „Magunkon kell elkezdeni a javítást, nem másokon. Először magunk tanuljunk meg jól magyarul, azután tanítsunk másokat” – vallot-

50 FÁBIÁN Pál 1984. 87–8.

51 Magyarosan 1:2.

52 FÁBIÁN Pál 1984. 92–4.

53 FÁBIÁN Pál 1984. 88–90.

54 FÁBIÁN Pál 1984. 97.

55 Id. FERENCZY Géza 1968. 10.

ta.⁵⁶ Józanságára mi sem jellemzőbb jobban, mint az egyik vitacikkének lezárása: „Hevesi származású vagyok, de nem heveskedő természetű. Meggondolom higgadtan, amit írok.”⁵⁷

A kiváló nyelvűvelő negyven évi közsolgálat után 1942-ben ment nyugállományba, és ezután – teljes visszavonultságban – Veszprémben élt. Itt is hunyt el 1967. szeptember 26-án. Munkássága, cikkei és tanulmányai nemcsak anyanyelvi műveltségünket, nyelvhasználati ismereteinket gazdagítják, hanem kitűnő példái a világos, szabatos és magyaros stílusnak is. Hatása a magyar nyelvhelyességi és helyesírási közgondolkodásra még ma is rendkívül jelentős.

Galamb Sándor

(1886–1972)

Nem lenne teljes a XX. század gyöngyösi irodalmának arcképcsarnoka *Galamb Sándor* író, irodalomtörténész, dramaturg és színikritikus életútjának, munkásságának a felvázolása nélkül... Írásunk hőse régi idők beszédes tanúja volt. Diákkorában neki még megadatott, hogy találkozzék a nagy magyar mesemondóval, *Jókai Mórral*. Barátjának mondhatta *Babits Mihályt*, *Horváth Jánost*, *Móra Ferencet*, *Móricz Zsigmondot*, *Schöpflin Aladárt* és a többieket, századunk szellemi életének a kiválóságait.⁵⁸

Gyöngyös és Pest volt az ő világa: a hazai mikrokozmosz, a Mátra szépséges hegyvidéke és a fővárosi irodalmi élet, a művészet és tudomány, különösen pedig a dráma, „a teljes emberi élet illúziója”.

Az író 1886. március 21-én született Gyöngyösön. Ő is az itteni gimnáziumból indult el pályáján, majd a budapesti Barcsay utcai főgimnáziumban folytatta tanulmányait. Tevékeny tagja volt az intézet önképzőkörének. Az ott kapott indítás (színművek előadása és a gyakori szereplés) eleve meghatározta pályaválasztását. Egyetemi tanulmányait a budapesti egyetem bölcsészkarán végezte, itt szerzett tanári diplomát, és itt is habilitálták magyartanárrá. Közben Eötvös-kollégista volt, tanítványa *Beöthy Zsoltnak*, *Szinnyei Józsefnek*, *Simonyi Zsigmondnak*, *Négyessy Lászlónak*, a legnagyobb hatást azonban *Riedl Frigyes* gyakorolta rá. Részt vett a híres-neves Riedl-szemináriumokon és teázásokon, mesterét példaképének tekintette, és nála is doktorált.

Az egyetem elvégzése után egy ideig gimnáziumi tanár; a Markó utcai iskolában tanított, olyan tanártársakkal, mint az Ady-kutató *Földessy Gyula*, *Koltay-Kastner Jenő*, az olasz nyelv és irodalom specialistája vagy a történész *Szabó Dezső*.⁵⁹ Ezután változatos pályát következett; tanított az Országos Színészegyesület Színészképző Iskolájában (1918–29), igazgatta a Szegedi Tanárképző Főiskolát (1929–32), a harmincas években a Nemzeti Színház dramaturgja, ezzel párhuzamosan irodalom- és színháztörténet tanár volt a Színművészeti Akadémián (1932–40), vezette a Kis Színházat (1947–49), tanulmányos (elsősorban dramaturgiai) érdemeiért pedig elnyerte az MTA tagságát (1945–49). Ez utóbbtól a személyi kultusz időszaka fosztotta meg, és csak 1989-ben (már posztumusz) kaphatta vissza akadémiai címét.⁶⁰

56 Magyarosan 6:104. (In: FERENCZY Géza 1968. 11.)

57 Magyar Nyelvőr 89:330. (In: FERENCZY Géza 1968. 10.)

58 A Gyöngyösi Berze Nagy János Gimnázium Jubileumi Emlékkönyve. Gyöngyös, 1984. 124.

59 A Gyöngyösi Berze Nagy János Gimnázium Jubileumi Emlékkönyve, 1984. Uo.

60 Magyar Életrajzi Lexikon III., 1978. 228–29.

Színkritikáit rendszeresen közölte a Napkelet című folyóirat, de írt az Irodalomtörténetbe, az Irodalomtörténeti Közleményekbe, a Budapesti Szemlébe, sőt napilapokba (Magyar Nemzet) és színházi orgánumokba (Film, Színház, Muzsika) is. Mint színkritikus, méltó folytatója a XIX. század haladó kritikai hagyományainak, *Bajza*, *Gyulay Pál*, *Salamon Ferenc* és mások munkásságának, a későbbiek közül pedig főleg *Péterfy Jenő*, *Beöthy Zsolt* és *Schöpflin Aladár* nevére hivatkozhatunk. Kritikai tevékenységének értékeiről az Irodalomtörténet című folyóirat is nagy elismeréssel írt: „... el kell ismernünk, hogy ebben a tárgykörben legkiválóbb szakembereink közé tartozik, aki elméleti és gyakorlati kérdésekben egyaránt helyesen foglal állást és jótékonyan hat a szak- és közvéleményre.”⁶¹

Dramaturgként elsősorban a régi magyar színműveket korszerűsítette (l. *Gaál József*: A peleskei nótárius, *Kisfaludy Károly*: Csalódások, *Kisfaludy Sándor*: A Dárday-ház, *Eötvös József*: Éljen az egyenlőség!, *Teleki László*: Kegyenc), frissebbé, élvezhetőbbé formálta kortársai számára; ezeknek az előadását gyakran maga is rendezte.⁶²

Munkássága azonban nemcsak a régi magyar színművek korszerűsítésére terjedt ki, hanem mint drámaíró, saját művek megalkotója is jelentős. A Nemzeti Színházban bemutatott drámái a következők: Az első diadal; történelmi színmű (1940), Sorompó; színmű (1940), Hatalom; modern vígjáték (1943).

Színkritikai és színműírói tevékenysége mellett különösen irodalom- és drámatörténeti munkái (cikkei és tanulmányai) figyelemre méltóak. Főbb művei (időrendben): A magyar népdal hatása műköltészetünkre (1907), A magyar népszínmű sorsdöntő évei (1913), Irodalomtörténetírás és művésztörténet (1917), A rajzforma fejlődése elbeszélő irodalmunkban (1925), Huszonöt év a magyar társadalmi dráma történetéből (1926), Hevesi Sándor (1930), A magyar dráma története 1867-től 1896-ig I–II. (1937–44)⁶³, Csiky Gergely színművei (1942), A magyar drámai irodalom története 1867-től 1896-ig (1947).⁶⁴

Műfaji szempontból igen változatos ez a munkásság; dicséretes a művek témaválasztása, sokrétűsége és eredetisége. De ki kell emelnünk a szerző tudós alaposágát, írói elhivatottságát, stílusának szépségét és olvasmányosságát is.

A harmincas években belső munkatársa volt a készülő Világirodalmi Lexikonnak, pályája vége felé pedig a Magyar Nyelv Értelmező Szótárának.

Galamb Sándor számára megadatott a hosszú élet ajándéka: nyolcvanhat éves korában, 1972. november 8-án Budapesten hunyt el. Halála miatt A tragédia története című nagyszabású munkáját sajnos már nem tudta befejezni.

Mint ember, rendkívül közvetlen, jókedélyű és rokonszenves egyéniség volt. Tanári tevékenységét nagy tárgyi tudás, érdekes és színes előadásmód, meggyőző magyarázat jellemezte. Szakíróként a kritikus és a kutató szemléletével vizsgálta az irodalmat. Sőt: jelentősebb tanulmányai is inkább a kritikus érdeklődéséből nőttek ki. Olyan korban élt

9. kép. Galamb Sándor (1886–1972)

61 L.d. a Gyöngyösi Berze Nagy János Gimnázium Jubileumi Emlékkönyve. 1984. 125.

62 Magyar Életrajzi Lexikon III. 228–29.

63 Irodalomtörténet 19: 181.

64 A mű BAYER József: A magyar drámai irodalom története, a legrégebb nyomokon 1867-ig (1897) című munkájának méltó folytatása.

és alkotott, amikor az egyénieskedés és az önkény uralkodott az emberi és művészeti viszonylatokban; ő mindvégig meg tudta őrizni higgadtságát, személytelenségét és tárgyilagosságát. Kritikusként sem tündökölni, hanem használni akart. Munkássága elsősorban a dramaturgia terén hiánypótló.

Budapesti lakosként is elkötelezett gyöngyösi maradt. Jól ismerte a várost és környékét, a Mátrát, a vidék történetét és a palóc néphagyományt.

Életművének irodalomtörténeti jelentőségét a Századunk magyar irodalma című összefoglalás így jellemzi: „A tizenkilencedik század második felének színműirodalmát *Galamb Sándor* méltatta tervszerű kutatással, gondos feldolgozással, a tartalom súlya mellett a stílus hajlékonyságával. Sok elfeledett mozzanatra mutatott rá, nem egy régi tanítást módosított új felfogásával. Munkaerejének a novella és rajz fejlődésismerete is sokat köszönhet.”⁶⁵

Írásait olvasgatva ma is úgy érezhetjük, örülhetnénk, ha *Galamb* tanár úr tanítványává fogadna. Gondoljunk rá tisztelettel és megbecsüléssel! Megérdemli.

Alszeghy Zsolt (1888–1970)

Alszeghy Zsolt irodalomtörténész, szerkesztő⁶⁶ annak a tudós-, tanár- és esszéíró nemzedéknek a tagja volt, amelynek sorába *Babits*, *Horváth János* és *Szerb Antal* is tartozott. Számukra az irodalomtörténet-írás a gondolatiság és a művésziség összekapcsolásának a vágyát és köteleességét jelentette. Azt az alkotói szándékot, amelyben még az elvont tudományosság is életközeli, színes és változatos formában jelenik meg.

A nagy elődök – *Gyulay Pál*, *Péterfy Jenő*, *Riedl Frigyes* és mások – pozitivisták tárgyilagossága és finom analízise után ők a részletek további gyarapítására, összefoglalására törekedtek. Szakítanak a korábbi iskolás hagyománnyal, a korszerűség igénye, a magyarság és európaiság egységes szemlélete hatotta át munkásságukat. Tudósnak és tanárnak is egyaránt hitelesek voltak, szavaikat és írásaikat jellemükkel hitelesítették.

Közülük való arcképvázlatunk hőse is. Pályája delelőjén készült fényképéről ovális arc, deresedés nélküli haj, erőteljes bajusz és nyílt, tiszta tekintet irányul ránk. Vastag keretes szemüvege mögül pedig szelídséget, őszinteséget és méltóságot sugárzó szempár. Ez az arc jellemvonásainak is hű tükré volt.

Alszeghy Zsolt szülővárosa a *Pázmány Péter* alapította egyetem egykori székhelye, Nagyszombat. Születésének ideje: 1888. február 12. Elemi és középiskolai (gimnáziumi) tanulmányait szülőhelyén, az egyetemet Budapesten végezte. Magyar-latin szakos tanári és bölcsészdoktori oklevelet szerzett. Tanári pályáját az 1910/11-es tanévben a nagymúltú gyöngyösi gimnáziumban kezdte, majd a budapesti Árpád Gimnáziumban folytatta (1911–19). Ezután több mint két évtizedig (1919–41) ugyancsak Pesten az egyetemi gyakorló gimnázium vezetőtanára és címzetes igazgatója.

Vezetőtanári munkája mellett magyar- és világirodalmat tanított az Angolkisasszonyok Polgáriiskolai Tanárképző Főiskoláján és a Képzőművészeti Főiskolán. Tagja volt a Szt. István Akadémiának, 1921-től titkára, 1941-től 49-ig pedig elnöke a Magyar Irodalomtör-

65 PINTÉR Jenő: Századunk magyar irodalma. Bp., 1943. 254.

66 A férjének életútjára és munkásságára vonatkozó nélkülözhetetlen adatok megküldéséért dr. ALSZEGHY Zsolt-nak tartozom köszönettel.

téneti Társaságnak, szerkesztette az Élet című katolikus irodalmi hetilapot (1924–35) és az Irodalomtörténet című folyóiratot (1937–40). Részt vett a Katolikus Lexikon I-IV. magyar irodalmi részének a szerkesztésében (1931–33), és a 30-as években számos irodalmi tárgyú rádióelőadást tartott. Önállóan és társszerzőkkel (*Brisits Frigyes, Sík Sándor, Tompa József*) magyar nyelvi és irodalmi, stilisztikai, poétikai és retorikai tankönyveket írt a középiskolák (gimnáziumok) számára, amelyeket a 20-as évektől 1948-ig folyamatosan használtak.

Közben – kiemelkedő szaktanári és irodalomtörténeti munkásságának az elismeréseképpen – 1933-tól a Pázmány Péter Tudományegyetemen magántanári megbízást kapott, 1941-től pedig nyilvános rendes tanárrá nevezték ki. Az egyetemen A magyar dráma kezdetei címmel különösen emlékezetes kollégiumokat tartott. *Szeghalmi Elemér*, aki még részese volt az Alszeghy-óráknak, így emlékezik akkori élményeire: „...e sorok írója szerencsésnek vallja magát, hogy két éven át hallgatója és vizsgázója lehetett a halk szavú, megnyerő modorú és minden megnyilvánulásában humanista professzornak, aki mint pedagógus nemcsak a »szakmai fejlődést«, hanem az emberség, a tiszta erkölcs és a napi politikai szinten tülemlkedő magyarságtudat elmélyítését is szorgalmazta tanítványaiban.”⁶⁷

A Magyar Tudományos Akadémia 1933-ban levelező, majd 1947-ben rendes tagjává választotta. Katolikus szellemű tanári és tudósi meggyőződése miatt azonban 1949-ben – még alkotóerejének a teljében – az akkori közoktatás- és irodalompolitika megfosztotta állásától és tisztségeitől. Visszavonult az íróasztala mögé, – és dolgozott tovább. „Autonóm egyéniség”-gé vált; erkölcsi világának csak így tudott célt, értelmet és erőt adni. A legnehezebb körülmények között is megőrizte alkotói magatartását, szellemének a szabadságát.

Emlékét és írásait csaknem fél évszázadig mély csend vette körül. A Magyar Irodalmi Lexikon I. (1963) mindössze pár sorban ír róla, a Magyar Életrajzi Lexikon (1981) csupán a III. (kiegészítő) kötetébe veszi fel, az Új Magyar Irodalmi Lexikon I. (1994) pedig meg sem említi. Újabban ismét fény vetül a nevére: a rendszerváltás kor posztumusz rehabilitálták, s azóta mind a Magyar Nagylexikon I. (1993), mind a Magyar Katolikus Lexikon I. (1993) tárgyilagosan méltatja életművét.

Alszeghy Zsolt irodalomtörténet-írói munkássága két központú volt: az egyik a XVII. és a XVIII. század magyar és latin nyelvű irodalmának, drámai irodalmi munkáinak kezdeteinek, az iskoladrámák szerepének és jelentőségének a bemutatása, a másik pedig a magyar lírai költészet története, a XX. század problémái líránk tükrében és az újabbkori magyar líra kutatása.

A szakfolyóiratokban megjelent számos jelentős cikke, tanulmánya mellett önálló művei a következők:⁶⁸ *Illei János élete és írói működése* (Nagyszombat, 1908), *Magyar tárgyú latin jezsuita drámák* (Budapest, 1911), *Illei János Tornyos Pétere* (Budapest,

10. kép. *Alszeghy Zsolt*
(1888–1970)

67 SZEGHALMY Elemér: Egy nagy tanár emlékére. In: *Új Ember* 44: 6.

68 ALSZEGHY Zsoltné: *Alszeghy Zsolt munkássága*. (Bibliográfia.) Kézirat, 1–23.

1911), Tóth Kálmán drámaköltészete (Budapest, 1913), Csíksomlyói iskoladramák (*Szlávik Ferencsel*; Budapest, 1914), Magyar Drámai Emlékek a középkortól Bessenyeiig (Budapest, 1914), Petőfi és az ötvenes évek magyar lírája (Budapest, 1914), Tóth Kálmán lírájának fejlődése (Budapest, 1915), A magyar reformáció és antireformáció temetési énekei (Budapest, 1916), Magyar lírikusok (Budapest, 1921), A művészeti alkotás (Budapest, 1922), Die neuere katholische Belletristik in Ungarn (Essen, 1923), Vörösmarty-breviárium (Budapest, 1924), Vázlatok (Budapest, 1925), A Zalán futása (Budapest, 1925), A lírai költészet művészete (Budapest, 1927), A magyar középkor irodalma (Debrecen, 1929), Kazinczy Fogságom naplója (a napló legelső kiadása, Budapest, 1931), Az élet ritmusa (antológia; *Kállay Miklóssal*, Budapest, 1933), Das katholische Schrifttum Ungarns (Freiburg, 1934), A XVII. század (Budapest, 1935), Ismeretlen magyar dráma a XVII. század elejéről (Budapest, 1935), Pázmány Péter, az író (Budapest, 1937), Szt. István a magyar egyházi költészetben (Budapest, 1938), A jezsuiták a magyar irodalomban (Budapest, 1940), A könyv és olvasója (Magyar Művelődéstörténet, *Domanovszky Sándor* szerk./IV. Budapest, 1941), A Magyar Irodalom Kincsháza (*Baránszky-Jób Lászlóval*, Budapest, 1941), Nemzetietlen-e irodalmunknak ún. „nemzetietlen kora”? (Budapest, 1942), Faludi Nemes Emberének magyar rokonai (Budapest, 1943), Az irodalomtörténet tanítása (Budapest, 1943).

Nagyobb terjedelmű összefoglaló munkái: A XIX. század magyar irodalma (Budapest, 1922-23), A XVII. század lírája (Budapest, 1935), kéziratban maradt monográfiája pedig: A magyar XVIII. század (letétben az MTA Kézirattárában) és A magyar líra története I-II. (1959-61). Az utóbbi művéből időközben két esszéje jelent meg a Vigiliában *Babitsról*⁶⁹ és *Kosztolányiról*.⁷⁰

Alszeghy Zsolt a Gyöngyösi Állami Főgimnáziumnak kinevezési sorrendben a 38. tanára volt.⁷¹ Itt kezdte pályáját az 1910/11-es tanévben; a magyar és latin nyelvet és irodalmat tanította. Ekkor már csaknem egy évtizedes tudományos munkásság állt mögötte: önálló művek, cikkek, tanulmányok, recenziók és könyvismertetések. Első gyöngyösi írása: Az esztétikai szemléletről a gimnázium 1910/11. évi Értesítőjében látott napvilágot. Gyöngyössel való kapcsolata később is megmaradt. 1912-ben a Gyöngyösi Kalendárium közölte A gyöngyösi ferencendi zárda néhány, a magyar irodalomtörténet szempontjából érdekesebb kötetéről című írását (152. l.); ugyancsak a Gyöngyösi Kalendárium 1913. évi számában jelent meg Vachott Sándor (57. l.) és Spetykó Gáspár levelei (126. l.) című közleménye.

Önálló munkája a Gyöngyösi Toldalék (1914) kiadása (l. az 1914. évi Gyöngyösi Kalendáriumban is, 79–94. l.). A Toldalék jelenleg is Gyöngyösön található, a ferences kolostor könyvtárában. Jelentős értéke ennek az a XVII. századi énekgyűjtemény, amely a magyar katolicizmus első emlékei közé tartozik. Bemutatóképpen lássuk a gyűjtemény 17. énekét:⁷²

Pro pluvia

Kérünk tégödet Attja Úr Isten mįnden szűkségűnkben
tekincz mast reánk te sz. fjadért my könörgésűnkben
könergűnk Neked lelkj és testj mįnden
szűkségűnkért, Ezeket nekűnk hogy te megh
adjad az the szent fjadért.

69 ALSZEGHY Zsolt: Babits költői arca. Vigilia (1980) 45:2.

70 Vö.: A lírikus Kosztolányi ars poeticái. Vigilia (1985) 50:3.

71 A Gyöngyösi Berze Nagy János Gimnázium Jubileumi Emlékkönyve 1984. 233.

72 In: ALSZEGHY i.m. 16.

Mindenek fölöt az te Igédet követnünk engedged
 annak Utánna az mj testünknek gongját te viselljed
 Az száraz földet Éghj harmattal zjrosicz meg
 nekünk, hogy életünkben, mjnden ödöben
 csjak te reád Nézzünk.
 Agj eszöt Nekünk Hatalmas Isten my nagj szük:
 ségünkben, agj eszöt nekünk fölséges Isten
 Alkalmas üdöben.
 Igaz vagj penig fogadásodban mjnden beszéded:
 ben, azért te hozzád mj is foljamunk mjnden
 életünkben.
 Szjvet te kjvász, nagj szjvünk szerént my
 könörgünk Neked az te fjadért hjszünk
 meg halgacz, kj kedves te neked.
 Djcseret Neked Attja Ur Isten az te sz, fjaddal, az
 szent lélekkel, sz. Háromságnak mjnd
 örökké Amen.

A szerző utolsó gyöngyösi vonatkozású ismertetését a Magyar Kultúra I. (1916) közölte A Gyöngyösi Irodalmi Társaság Évkönyve címmel (185. l.).

Mindent egybevetve: *Alszezghy Zsolt* egyik korai munkájában – még alig húszévesen – a drámaíró *Illei János* életét és működését mutatta be (1908). Az iskoladramák mindig is foglalkoztatták (főként a ferences és a jezsuita drámai emlékek vizsgálata). Tudvalévő, hogy a XVI–XVIII. században Magyarországon rendszeres színjátszás szinte csak az iskolákban létezett (így pl. Gyöngyösön is!), s a latin kezdetek után a XVI. századtól egyre inkább magyar nyelven jelentkezett. Nálunk ez a gyakorlat lett az alapja a hivatásos színjátszásnak is.

Szerzőnk érdeklődésének másik kedvelt területe a magyar lírai költészet kutatása (különösen a XIX. század és a XX. század elejének lírája, illetve kéziratban maradt utolsó nagyobb szabású műve (1959–61) is a magyar líra történetével foglalkozik). Nem véletlenül, hiszen a mi irodalmunkban kezdettől fogva a líra számít vezető műfajnak.

Alszezghy, mint irodalomtörténész, hamar túltette magát a pozitívizmus aprómunkáján, az adathalmazoson, s egyre inkább a fejlődéstörténet láttatására, az összefüggések feltárására és a rendszerezésre törekedett. Ezt mutatják nagyobb terjedelmű szintézisei is. Vizsgálatának módszere sajátosan komplex volt: figyelembe vette a művek elvi hátterét, történeti összefüggéseit, világirodalmi kapcsolatait, nem utolsósorban nyelvi és esztétikai vonatkozásait. Különösen izgatta az eddig még kevésbé ismert korszakok és műfajok feltárása, bemutatása. Ezek vizsgálatát bőséges példaanyaggal és számos új értékelési szemponttal gazdagította. Emellett arra is tudott időt szakítani, hogy részt vegyen az egyetemi és a szak tudományos közéletben. Magatartása mindvégig nyílt és következetes volt: igyekezett távol tartania magát a társadalmi erők hatalmi harcaitól, szemléletében és munkájában is az „ön-elvűség”-re törekedett.

Alszezghy Zsolt annak a magyar irodalomtörténet-írásnak a kiemelkedő képviselője volt, amelynek alapjait nagy elődei, a XIX. század irodalomtudósai rakták le. Egy életet áldozott ennek a szép és hasznos tevékenységnek a megvalósítására. Munkássága azt bizonyítja, hogy irodalmi értékeink gyarapítása és összegzése is lehet olyan *alkotás*, amely kiállja az idők próbáját, az *alkotó* pedig – ha megkésve is – nemzedékének klasszikusai közé emelkedhet.

Bán Imre
(1905–1990)

Bán Imre filológus, irodalomtörténész⁷³ nemcsak munkásságával, hanem egyéniségével is hatott. Lehetetlen volt oda nem figyelni rá! Az ember egyenességére, a tudós felkészültségére, a tanár igényességére, – egyszóval: a személyes varázsára. Tiszteletére el kellene zárándokolni Egerbe, a gyermek- és ifjúkor helyszínére, meglátogatni Budán az útnak indító Eötvös-kollégiumot, fel kellene idézni a Mester, *Horváth János* emlékét, végigbandukolni Párizsban a Szent Mihály útján, és átélni a Quartier Latin hangulatát, elidőzni Gyöngyösön, az öreg gimnáziumban, felkeresni a Bruckner-kerti házat, a ferences könyvtárat, – kedvelt tartózkodási helyeit, és persze Debrecent, az álmok városát: a Nagytemplomot meg a Református Kollégiumot, sétálni egyet a Hatvan utcában vagy a Nagyerdőn, beülni az egyetem XI-es tantermébe, bekopogni a III. emeleti dolgozószobába, vagy csak bepillantani a könyvtári kutatóba, sorokat mormolni a Divina Commediából, és elnézni messze délre, *Dante* szülőhazája, a napfényes Itália felé... Ez lenne az igazán méltó hozzá!

Curriculum vitae-je könnyen összefoglalható: 1905. december 2-án született Budapesten. Középiskolai tanulmányait Egerben, az egyetemieket Pesten végezte, a Bölcsészettudományi Kar magyar-francia szakán, mint az Eötvös-kollégium tagja. Tanári oklevelét 1930-ban szerezte. Ezt megelőzően jelentős állomás volt életében az 1928/29-es tanév, amikor állami ösztöndíjként a párizsi Sorbonne-on tanult.

Bán Imre negyvenöt esztendő telt a katedrán: fele-fele arányban középiskolában és egyetemen. 1930-tól 1952-ig gyöngyösi gimnáziumi tanár, majd 52-től a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem adjunktusa, 54-ben docense, 62-ben pedig professzora, egyben az I. sz. magyar irodalomtörténeti tanszék vezetője.

Pályája a félszázadnyi időben egyenletesen, folyamatosan ívelt felfelé. Már gyöngyösi évei alatt, mint vidéki tanárember, amellet, hogy kiemelkedő oktató-nevelő munkát végzett, európai szinten művelte a tudmányszakát. Akkori tevékenysége a provincializmus szükségyszerűségének az eleven cáfolata.

Eszményképe a tudós tanár volt, a tudomány időszerű problémái mellett állandóan foglalkoztatták a módszertan, a gyakorlat kérdései is. Órái maradandó élményt jelentettek: átszellemülten, logikusan magyarázott, és csakis a tényeket tisztelte. Műelemzéseit a filológiai megalapozottság és a komplex szemlélet, a történeti, esztétikai, stilisztikai szempontok együttes alkalmazása jellemezte. Az egységes anyanyelvi műveltséget terjesztette, – irodalom és nyelv kölcsönös egymásrautaltságának a szellemében.

Bán Imre nemcsak kiváló tudós, hanem hivatott nevelő is volt, aki példát mutatott emberi tartásból és tapintatból. Azokban az években, a vagyon-, majd a hatalomgyűjtés időszakában csak egyféle tekintélyt ismert, a szellemit, az alkotóit. Került minden beavatkozást tanítványai életébe, nem is közvetlenül ő, hanem a téma, az óra atmoszférája nevelt. Módszere sok tekintetben *Németh László* vásárhelyi törekvéseihez hasonlítható.

Az iskolát olyan műhelynek tekintette, „ahol nem külső bilincsek, hanem valami szellemi szubsztrátum: a tananyag köti össze a bennlevőket. Harminc-nyolcvan ember ül az óra

⁷³ Előadásaként hangzott el 1991. június 22-én Gyöngyösön, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság *Bán Imre* emlékülésén és emléktábla-avatásán. (In: A Gyöngyösi Berze Nagy János Gimnázium Értesítője 1984–1994. 20–25.)

üveg-harangja alatt, tanár és tanítvány, s amit behúznak oda..., az az emberi vívmányok, ismeretek egy parányi, kiemelt része, a szépség egy szemernyi darabja.”⁷⁴

A gimnáziumi években – különösen a háború idején – igen magas óraszámban tanított, mégis minden dolgozatot megíratott és időben ki is javított. Észrevételei, megjegyzései a dolgozatok végén valóságosan tanulmányzámba mentek, aprólékos gonddal alakította tanítványainak a stílusát, helyesírását, és tárgyilagosan, igazságosan értékelt. Hosszú ideig elnöke volt az intézet *Vachott Sándorról* elnevezett irodalmi önképzőkörének is. Egy-egy köri összejövetel, rendszerint vasárnap délelőtt, a diákmise után mindig ünnepi alkalomnak számított. Ilyenkor mutatták be a feldolgozott témát, majd az opponensek bírálata és a vita, a dolgozatok elfogadása vagy elvetése következett.

Gondolkodásra, önálló véleményalkotásra, az igazi demokrácia átélésére igyekezett sarkalni tanítványait a maguk kis közösségében. Bízgatásait, korholásait is ekkorra időzítette. Közvetlensége, derűje és komolysága, finom humora és franciás szellemessége ezeken a kötetlenebb találkozókon nyilatkozott meg igazán. Volt tanítványai már ekkor tudták, hogy nem mindennapi egyéniség, és szerencsájüknek tartották, hogy a tanítványai lehetnek.

A pedagógiai tevékenység mellett szorgalmas helytörténeti búvárkodást is végzett. Hozzálatott a református egyházközség levéltárának a rendezéséhez, rejtett kincseinek a feltárásához. Voltaképpen ekkor, a 40-es évek elején kezdődött *Bán Imre* tudományos munkássága. Ezután egymást követték helytörténeti tárgyú közleményei, tanulmányai, mint például A gyöngyösi református egyház könyvtára a XVII. század 70-es éveiben,⁷⁵ A gyöngyösi templomper Bocskay István korában,⁷⁶ A gyöngyösi református ispotály,⁷⁷ stb.

Nagy felelősségtudattal és hozzáértéssel gondozta az 1951-ben államosított ferences könyvtárat is. A gazdag anyagot az 50-es évek elején védelem alá helyeztette, megóvta a szétszóródástól. Neki köszönhető néhány elveszettnek hitt ősymotatvány visszaszerzése, a könyvek régi szakrendjének a helyreállítása, és ő mutatta be az állományt először a nagyközönségnek.⁷⁸ Ekkor kezdett tisztázódni a gyűjtemény kettős jellege: könyvmúzeumi és tudományos könyvtári rendeltetése. Kérésére a városi tanács a volt ferences gimnázium épületében helyezte el a könyvtárat. A rendezés időszakában nagyon jól érezte magát ebben a környezetben. Számára – szeretett családjá mellett – ez a rejtett birodalom a „boldogság szigete” volt.

A korábbi helytörténész figyelme most kezdett igazán a magyar régiség, főként a XVI., XVII. és XVIII. század irodalmának az irányába fordulni. „Az emberélet útjának felén” képes volt a váltásra: elfogadta a debreceni egyetem meghívását a régi magyar irodalom oktatására. Tudományos tevékenysége ugyan már hosszú időre nyúlt vissza, mégis inkább az egyetemi években, azoknak is a második szakaszában lendült fel különösképpen. Egymás után jelenteti meg tanulmányait *Apáczairól*, *Balassiról*, *Comeniusról*, *Janus Pannoniusról*, *Melius Juhász Péter*től, *Szenczi Molnár Albert*től, *Szepsí Csombor Márton*tól, a Karthauzi Névtelenről, stb., még felsorolni is sok lenne ezeket a munkákat.

Mivel irodalmunk régebbi korszakában a literatúra fogalma jóval szélesebb volt a modern értelemben vett szépirodalomnál, sokrétű (történeti, esztétikai, filológiai, teológiai) tájékozottságra és a nyugati nyelvek (főleg a francia, az olasz, a német és a latin) alapos

74 NÉMETH László: Az iskoláról. In: Tanár úr, készült? Szerk.: BALÁZS M. és PAPP F., 1968. 8.

75 Magyar Könyvszemle 1940. 242–50.

76 Debrecen, 1941.

77 In: Egyháztörténet 1943. 34–43.

78 L.: Az OSZK Tudományos Könyvtára. Magyar Könyvszemle 1955. 144–46.

ismeretére volt szüksége. Ez a komplex szemlélet Apáczai-monográfiájában (1958) figyelhető meg igazán. A könyv – anyagát és módszerét tekintve – mintaszerű alkotás, gondosan ellenőrzött tényekre, megbízható forráskritikára, adatolásra, a hazai és nemzetközi összefüggések precíz számbavételére épül. De ugyanezt mondhatjuk el A velencei barokk-kongresszus eredményei (1956), A barokk irodalomelmélet (1961), A barokk (1963), valamint az Irodalomelméleti kézikönyvek Magyarországon a XVI-XVII. században (1971) című műveiről. A magyar irodalom történetének XVII. és XVIII. századi szakaszát egyetemi tankönyvek és különböző ismeretterjesztő kiadványok számára is megírta.

Válogatott tanulmányainak a gyűjteménye – életművének a foglalataként – *Eszmék és stílusok* (1976) címmel jelent meg. Ebben a kötetben egyaránt szerepelnek magyar és világ-irodalmi tárgyú dolgozatok, az általa oly mesterien alkalmazott „összehasonlító szempont”-ok alapján. Végül különös előszeretettel foglalkozott a középkorral, benne az olasz „szellem-óriás”-sal, *Danteval*. Dédelgetett tervének, egy korszerű Dante-monográfiának a körvonalait a *Studia Litteraria* XIX. kötetében (9-19) vázolta fel, ekképpen méltatva az alkotót: „A középkori Dante egyetemessé vált, nemcsak saját kora fölé nőtt, hanem tekintélye hét évszázad során folyton gyarapodott: életműve ma már a világ szellemi életének ércnél maradandóbb monumentumai között foglal helyet. Mindez pedig a dantei művészet okán történik”. A záró akkordokban pedig *Ulisses* szavait idézte alkalomszerűen: „Ez lenne a feladatunk...: érzeink e csekélyke virrasztásában, amely még hátra van”.

A monográfia elvi szempontjainak a rendszerezése után Dante élete és műveinek időrendje című dolgozatával,⁷⁹ majd Dante-tanulmányaival (1988) jelentkezett, és nem lennének meglepve, ha még további írásként is előkerülnének a hagyatékból.

Bán Imrére – élete utolsó szakaszáig – a folytonos önművelés és alkotó tevékenység volt jellemző. Kiemelkedő munkái mellett még sok más is megemlíthetünk volna, mint például *Zrínyi* válogatott műveinek (1952, 1957), *Tótfalusi Kis Miklós* Maga mentségének (1952) vagy *Apáczai Csere* Magyar Encyclopaediájának (1959) a kiadását stb., – nem szólva sok-sok könyvtörténeti cikkéről, recenziójáról, lektori és opponensi véleményéről.

Bán Imre 1957-ben nyerte el a kandidátusi, 63-ban pedig az akadémiai doktori címet. Több európai országban (így Ausztriában, Franciaországban, Romániában, Németországban, Jugoszláviában, Lengyelországban és Olaszországban) is járt tanulmányúton. Évekig a KLTE

11. kép. Bán Imre
(1905–1990)

bölcsészkarának a dékánja volt, tagja az MTA Irodalomtörténeti Bizottságának, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság vezetőségének, az *Acta Litteraria* szerkesztőségének, elnöke a TIT Hajdú-Bihar megyei irodalmi szakosztályának és az országos irodalmi választmányak.

Egyetemi oktató- és tudományos kutatómunkája mellett ismeretterjesztő és szakmai közéleti tevékenysége is igen széles körű volt. Ezért jellemezhető őt hetvenedik születésnapján *Klaniczay Tibor* a következőképpen: „Bán Imre... mindenütt dolgozott, mindenütt helyállt, ahol

79 In: MTA I. Oszt. Közl. XXXIII. 183–234.

kellett. Irodalomtörténet-sz-munkáját, a közösség, a társadalom, a nemzet szolgálataként fogta fel...”⁸⁰ Pályájának értékelésével kapcsolatban nagyon is egyetérthetünk *Tarnai Andornak* az ünnepelt nyolcvanadik születésnapjára írott méltatásával: „... nyugodtan állítható, hogy iskolát teremtett munkájával, s ma már az ízlés és a kritika történetében egyetlen lépést nem tehetünk alapvető cikkeinek és további kutatásra serkentő eredményeinek felhasználása nélkül.”⁸¹

Bán Imre 1990. március 19-én Debrecenben hunyt el. Hamvai is ott nyugszanak. A neves irodalomtudós – mint egyik könyvének főhőse, *Apáczai Csere János* – életművével maga is beleénekel a kórusba, hogy kivegye részét „a tudás és szépség székulumokon átzengető énekéből”.⁸²

Irodalom

ALSZEGHY Zsolt

1914. A Gyöngyösi Toldalék. (Kny.) Gyöngyös

ALSZEGHY Zsoltné

É.n. Alszeghy Zsolt munkásságának bibliográfiája. (Kézirat.) Bp.

BANÓ István (Szerk.)

1957. Berze Nagy János: Magyar népmesetípusok I–II. Pécs

BANÓ István és DÖMÖTÖR Sándor (Szerk.)

1959. Régi magyar népmesék Berze Nagy János hagyatékából. Pécs

BANÓ István és FÜLÖP Lajos (Szerk.)

1977. Egy néprajztudós műhelyéből. (Berze Nagy János levélhagyatéka.) Pécs

1982. Nap és tükör. (Néprajzi és néprajzi tanulmányok, gyűjtések.) Pécs

BÁN Imre

1958. Apáczai Csere János. Bp.

BENEDEK Marcell (Szerk.)

1963-65. Magyar irodalmi lexikon 1–3. Bp.

BERZE NAGY János

1940. Baranyai magyar néphagyományok I–III. Pécs

BONKÁLÓ Sándor

1926. Az orosz irodalom története I–II. Bp.

DÖMÖTÖR Sándor

1983. Hevestől Baranyáig. Helytörténeti képek Berze Nagy János életéből. (Szerk.:

Banó István és Fülöp Lajos.) Pécs

DÖMÖTÖR Sándor (Szerk.)

1958. Berze Nagy János: Égigérő fa. Magyar mitológiai tanulmányok. Pécs

FÁBIÁN Pál

1984. Nyelvművelésünk évszázadai. Bp.

FERENCZY Géza (Szerk.)

1968. Egy emberöltő nyelvünk védelmében. Nagy J. Béla válogatott tanulmányai és cikkei. Bp.

FÜLÖP Lajos (Szerk.)

1985. Cigány mesék Berze Nagy János gyűjtéséből. Pécs

1988. Berze Nagy János: Baranyai magyar néphagyományok. (Népmesék.) Pécs

80 Studia Litteraria XIII. 10.

81 L. uo. XXIII. 8.

82 BÀN Imre: Apáczai Csere János, 1958. 560.

- HORVÁTH László (Szerk.)
1997. Mátrai Tanulmányok. Gyöngyös
- KAPOR Elemér
1984. Adatok Gyöngyös sajtótörténetéhez. (In: Tanulmányok Gyöngyösről. Szerk.: *Havassy Péter és Kecskés Péter.*) Gyöngyös
- KENYERES Ágnes (Szerk.)
1978-81. Magyar életrajzi lexikon 1–3. Bp.
- MISÓCZKI Lajos
1984. Fejezetek Gyöngyös művelődéstörténetéből. (In: Tanulmányok Gyöngyösről. Szerk.: *Havassy Péter és Kecskés Péter.*) Gyöngyös
- MOLNÁR József (Szerk.)
1990. Gyöngyösi Kalauz. Gyöngyös
- PÉTER László (Szerk.)
1994. Új magyar irodalmi lexikon 1–3. Bp.
- SZERB Antal
1958.² Magyar irodalomtörténet. Bp.
1958.² A világirodalom története I–II. Bp.
- VEIDNER Tibor
1984. Galamb Sándor. (In: A Gyöngyösi Berze Nagy János Gimnázium Jubileumi Emlékkönyve.) Gyöngyös

Lajos Fülöp

SKIZZEN VON PORTRAITS DER LITERATUR VON GYÖNGYÖS IM 20-STEN JAHRHUNDERT

Die Arbeit ist als ein Betrag zur Ermessung der Traditionen der Literatur von Gyöngyös im 20-sten Jahrhundert zu betrachten. Die dargestellten Portraits, Lebensbahnen rufen die Gestalten und die Werke einiger bedeutender dortiger Schriftsteller, bzw. Wissenschaftler der Epoche wach. Es wird an Künstler erinnert, die in unserer Stadt oder in deren unmittelbarer Nähe, am Fuße des Mátra-Gebirges geboren sind, dort gelebt und eine künstlerische Tätigkeit ausgeübt haben, oder die ihre Lebensbahn hier angefangen haben und mit ihren Werken zur ungarischen Literatur oder Sprachwissenschaft beigetragen haben. Der Überblick ist eigentlich die Fortsetzung des Berichts, der mit dem Titel „Gyöngyös irodalmi hagyományaiból (Írói pályák és törekvések a XIX. században)” 1997. in dem Band „Mátrai Tanulmányok” erschienen ist (S. 181–216). Die dargestellten Personen sind (in chronologischer Reihenfolge): *János Berze Nagy*, Folklorist, *Sándor Bonkáló*, Literaturhistoriker, *Béla Nagy J.*, Sprachwissenschaftler, *Sándor Galamb*, Dramaturg, *Zsolt Alszeghy*, Literaturhistoriker und *Imre Bán*, Literaturhistoriker. Die Beschreibungen stellen vorwiegend als bündig abgefaßte Essays die Lebensbahnen der genannten Wissenschaftler dar. Der Bericht überblickt – mit der Darstellung des kunsthistorischen Hintergrundes verbunden – das literarische Erbe der Stadt in unserem Jahrhundert.

Das Ziel des verfassers ist dabei, nicht nur die Lebensbahnen der Schriftsteller (Wissenschaftler) zu schildern, sondern auch eine Art Anregung zum Kennenlernen ihres Schaffens im Interesse der Verstärkung des literarischen Bewußtseins.

FÜLÖP LAJOS
H-1126 Budapest
Nárcisz utca 27.